

Скоромний Я. І.
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури
ЗВО "Львівський університет бізнесу та права"
<http://orcid.org/0000-0002-4067-710X>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

JEL Classification: K 19
SECTION "LAW": Право

Анотація. Метою статті є дослідити основні питання, які стосуються змісту і особливостей протидії корупції в судовій системі. Зазначено, що сьогодні Україна перебуває на шляху змін і реформ, спрямованих на підвищення ефективності діяльності всіх органів державної влади, в тому числі й судової гілки влади, яка здійснюється шляхом розв'язування правових конфліктів між громадянами, органами влади та організаціями. Судова влада як одна із трьох гілок влади наділена повноваженнями у боротьбі з корупцією шляхом здійснення правосуддя. Проте, корупція вразила і судову гілку влади, тому питання боротьби з корупцією стосується і боротьби з нею в судовій владі. Однією з передумов, першопричин виникнення корупції як у судовій владі, так і в системі державного управління є корупційні ризики, що виникають через неналежний рівень правового регулювання державної служби. З'ясовано, що виникнення корупційних ризиків тягне за собою порушення основоположних прав людини і громадянина, а також їх законних інтересів. Звідси очевидно, що усунення недоліків у правовому регулюванні суддів буде сприяти зменшенню рівня корупції у судовій гілці влади, відновленню довіри громадян до суду. Зроблено висновок про те, що вирішення питання подолання корупції у судовій гілці влади є одним із важливих судово-правових реформ. Однією з проблем цієї реформи є те, що положення одного закону протирічить іншому, виникають правові колізії. Для подолання корупційних ризиків необхідно забезпечити формування і реалізацію скоординованої, послідовної державної політики, спрямованої на здійснення заходів проведення судової реформи, приведення законодавчої бази у відповідність із міжнародними стандартами, прийняття довгострокових державних програм, створення відповідних інституцій, а також належне наукове супроводження цих процесів. Значною мірою запобігти поширенню корупційних проявів у судовій системі можна шляхом: удосконалення конституційно-правового регулювання; оновлення законодавства про судоустрій та статус суддів; удосконалення кримінального судочинства; залучення громадськості до здійснення правосуддя; удосконалення порядку оцінки доказів; перегляд неправосудних рішень, які не оскаржує жодна із сторін процесу; удосконалення порядку прийняття судом заочного рішення.

Ключові слова: корупція, суд, судова влада, корупція в судовій системі, суди України.

Annotation. The purpose of the article is to explore the main issues related to the content and characteristics of combating corruption in the judicial system. It was noted that today Ukraine is on the path of changes and reforms aimed at improving the efficiency of all government bodies, including the judicial branch, which is carried out by resolving legal conflicts between citizens, government bodies and organizations. The judiciary, as one of the three branches of government, is empowered to fight corruption through the administration of justice. However, corruption has also affected the judicial branch of government, therefore the issue of combating corruption also concerns the fight against it in the judicial branch. One of the prerequisites,

the root causes of corruption, both in the judiciary and in the public administration system, is corruption risks arising from the improper level of legal regulation of the civil service. It has been established that the emergence of corruption risks entails a violation of fundamental human and civil rights, as well as their legitimate interests. Hence, it is obvious that the elimination of shortcomings in the legal regulation of judges will help to reduce the level of corruption in the judicial branch of government, restore citizens' confidence in the court. It is concluded that the solution to the issue of overcoming corruption in the judicial branch of government is one of the important judicial and legal reforms. One of the problems of this reform is that the provision of one law contradicts another, legal conflicts arise. To overcome corruption risks, it is necessary to ensure the formation and implementation of a coordinated, consistent state policy aimed at implementing measures for the judicial reform, bringing the legal framework in line with international standards, adopting long-term state programs, creating appropriate institutions, as well as proper scientific support of these processes. To a large extent, the spread of corruption in the judicial system can be prevented by: improving the constitutional and legal regulation; updating legislation on the judicial system and the status of judges; improvement of criminal proceedings; involving the public in the administration of justice; improving the procedure for assessing evidence; viewing unjust decisions that are not disputed by any of the parties to the process; improving the procedure for making a decision in absentia by the court.

Keywords: corruption, court, judicial power, corruption in the judicial system, courts of Ukraine.

Вступ

Сьогодні Україна перебуває на шляху змін і реформ, спрямованих на підвищення ефективності діяльності всіх органів державної влади, в тому числі й судової гілки влади, яка здійснюється шляхом розв'язування правових конфліктів між громадянами, органами влади та організаціями. Судова влада як одна із трьох гілок влади наділена повноваженнями у боротьбі з корупцією шляхом здійснення правосуддя. Проте, корупція вразила і судову гілку влади, тому питання боротьби з корупцією стосується і боротьби з нею в судовій владі. Однією з передумов, першопричин виникнення корупції як у судовій владі, так і в системі державного управління є корупційні ризики, що виникають через неналежний рівень правового регулювання державної служби [1–6].

Питанням протидії корупції в Україні присвячена значна кількість наукових праць. Над цією проблемою тривалий час дискутують десятки вчених-юристів, науковців, представників судових і правоохоронних органів [7]. Дослідженням певних проблем поширення та протидії корупції в Україні займалися такі фахівці, як В. А. Бабич, В. Л. Бабич, М. Ю. Бездольний, О. Ю. Бусол, П. Т. Гега, В. П. Гусева, Д. Г. Заброда, О. Г. Кальман, М. І. Камлик, В. К. Коробков, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, Є. В. Невмержицький, К. М. Опак, О. Я. Прохоренко, О. П. Савчук, Р. М. Скриньковський, Б. В. Романюк, М. І. Хавронюк, Н. А. Чабан, О. М. Юрченко та інші [1–7]. Проте, багато питань по даній темі є не вирішеними, зокрема – питання, які стосуються особливостей протидії корупції в судовій системі.

Мета статті

Метою статті є дослідити основні питання, які стосуються змісту і особливостей протидії корупції в судовій системі.

Результати дослідження

У процесі реформування правосуддя, антикорупційних реформ у державі деякі норми призводять до розбіжності у правовому регулюванні, створюючи тим самим можливість виникнення корупції [6]. Під корупційним ризиком слід розглядати: “сукупність умов та факторів, що закладені у системі державного управління та які визначають можливість виникнення корупційної поведінки і створюють небезпеку настання негативних наслідків для життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави” [8, с. 93].

“Передумовами виникнення і підґрунтям для існування у судовій системі корупції є дисбаланс між законодавчо закріпленою незалежністю суддів і залежністю суду від впливу з боку представників законодавчої, виконавчої влади і бізнесу з метою отримання контролю, лобіювання вузькокорпо-

ративних цілей; матеріально-фінансова залежність судової влади від інших органів державної влади; неналежне кадрове забезпечення та недофінансування судів з боку держави” [6; 9, с. 129] (В. М. Соловйов, Б. Л. Розвадовський).

Аналіз статистичних даних, проведених опитувань В. М. Соловйовим і Б. Л. Розвадовським [9], свідчать, що “ .. масштаби поширення корупції в судовій владі дуже значні. Переважна більшість українців (63%) вважають корупцію у цій сфері дуже поширеною, а затягування судового розгляду та безкарність суддів є найбільшою проблемою корупції у судовій гілці влади. Формами корупційних правопорушень є вимагання з боку працівників суду, використання особистісних зв’язків і добровільне пропонування хабаря громадянами, які сприймають корупцію як звичайний ринковий механізм. За даними міжнародних інституцій, які досліджують корупцію на світовій арені, Україна впродовж тривалого часу незмінно демонструє надзвичайно високі показники корумпованості серед держав світу” [9, с. 129] (В. М. Соловйов, Б. Л. Розвадовський).

Визначення змісту корупційних ризиків, пов’язаних з недотриманням встановлених законодавством заборон, необхідно розпочати з нормативно-правових вимог, висунутих до державних службовців. До таких вимог належать обов’язки, обмеження і заборони, пов’язані з проходженням служби, спрямовані на попередження незаконного використання особою свого посадового становища з метою отримання вигоди у вигляді грошей, цінностей та іншого майна або послуг майнового характеру, інших майнових прав для себе або для третіх осіб, а також незаконне надання такої вигоди [10]. Поряд з тим, чинний Закон України “Про запобігання корупції” від 11.10.2014 р. № 1700-VII [10] визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [10].

З набранням чинності Закону України “Про державну службу” від 10.12.2015 р. № 889-VIII [11] у судовій системі, думку вчених та практиків, виникли деякі корупційні ризики, пов’язані з правовим статусом судді у судовій практиці [6; 11].

Так у п. 3 ст. 3 Закону України “Про державну службу” від 10.12.2015 р. № 889-VIII [11] зазначено, що сфера дії даного закону поширюється на суддів. Водночас Законом України “Про судоустрій та статус суддів” від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [12] у ст. 52 визначено, що “... Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі” [12].

Окрім цього статтею 146 зазначеного закону [12] передбачено, що “Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів відповідно до Конституції України. ... окреме визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону” [12]. Тобто статус судді містить всі ознаки державного службовця.

У п. 1. ст. 3 Закону України “Про запобігання корупції” зазначено, що сфера його дії поширюється на “ ... судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов’язків у суді)”.

З’ясовано, що виникнення корупційних ризиків тягне за собою порушення основоположних прав людини і громадянина, а також їх законних інтересів. Звідси очевидно, що усунення недоліків у правовому регулюванні суддів буде сприяти зменшенню рівня корупції у судовій гілці влади, відновленню довіри громадян до суду [1–12].

Тут варто погодитись з Демедюк Т. [13] про те, що проблема протидії корупції у сфері правосуддя є однією з найактуальніших соціальних, політичних і правових проблем. Адже, проголошуючи своє рішення від імені України, корумпований суддя підриває насамперед авторитет держави. Повага до рішень судів залежить від того, чи вірить суспільство у непідкупність суддів. Незалежна та гідна поваги система судових органів є основою справедливості в державі. Кожен суддя зобов’язаний дотримуватися високих стандартів поведінки, утверджуючи непідкупність і незалежність судової влади. Важливо, щоб судова система держави гарантувала чесне та ефективне судочинство.

В контексті цього з’ясовано, що основними передумовами корупції в судах загальної юрисдикції є неефективність державної політики у сфері протидії злочинності та корупції, а також відсутність

реальних дій, спрямованих на реформування системи правоохоронних органів та судової гілки влади, а саме [14]:

- 1) недосконалість законодавства, яке регулює питання судоустрою України, статусу суддів та судочинства;
- 2) значною мірою декларативна, а не фактична самостійність судів і незалежність суддів;
- 3) вплив на діяльність судової влади з боку суб'єктів політичної діяльності, виконавчої та законодавчої гілок влади;
- 4) непрозорість процедури добору кандидатів на суддівські посади;
- 5) складність процедури обрання суддів на посаду безстроково, заміщення вакантних посад у судах вищих ланок;
- 6) низький рівень заробітної плати суддів місцевих судів та працівників апаратів цих судів;
- 7) неналежний рівень матеріально-технічного та інформаційного забезпечення судів усіх рівнів;
- 8) неефективна система кваліфікаційної атестації суддів та їхньої відповідальності за правопорушення і порушення правил професійної етики;
- 9) наявність у голів судів та їхніх заступників повноважень, що уможлиблюють їх втручання у розгляд суддею конкретних справ;
- 10) можливість непроцесуального впливу на суддів місцевих судів з боку різних суб'єктів;
- 11) відсутність ефективної системи суддівської освіти і підвищення кваліфікації суддів та працівників апаратів судів;
- 12) загальний правовий нігілізм в українському суспільстві, недовіра населення до влади загалом і суду зокрема;
- 13) вади правової культури та низький професіоналізм залучених у сферу правосуддя представників юридичних професій.

Водночас Встановлено, що найскладнішою проблемою залишається політичний та адміністративний вплив на судові органи, постійні спроби використати їхній потенціал у партійних або групових інтересах. Необхідно також розуміти, що ефективність судової системи потребує і збільшення фінансових витрат на її функціонування. Поліпшення матеріально-технічного, кадрового та фінансового забезпечення судових органів, фахового рівня їхніх працівників, упровадження критеріїв і методик оцінювання їхньої функціональної діяльності та її результатів необхідна умова підвищення ефективності судової системи [19]. Повинна також діяти система постійного моніторингу оцінки населенням якості роботи судових органів та окремих суддів [1–18].

Висновки

За результатами дослідження літературних джерел [1–18] з'ясовано, що вирішення питання подолання корупції у судовій гілці влади є одним із важливих судово-правових реформ. Однією з проблем цієї реформи є те, що положення одного закону протирічить іншому, виникають правові колізії. Для подолання корупційних ризиків необхідно забезпечити формування і реалізацію скоординованої, послідовної державної політики, спрямованої на здійснення заходів проведення судової реформи, приведення законодавчої бази у відповідність із міжнародними стандартами, прийняття довгострокових державних програм, створення відповідних інституцій, а також належне наукове супроводження цих процесів. Значною мірою запобігти поширенню корупційних проявів у судовій системі можна шляхом:

- 1) удосконалення конституційно-правового регулювання;
- 2) оновлення законодавства про судоустрій та статус суддів;
- 3) удосконалення кримінального судочинства;
- 4) залучення громадськості до здійснення правосуддя;
- 5) удосконалення порядку оцінки доказів;
- 6) перегляд неправосудних рішень, які не оскаржує жодна із сторін процесу;
- 7) удосконалення порядку прийняття судом заочного рішення.

Список використаних джерел

1. Кашуба Я. М. *Корупція та відповідальність за корупційні діяння: навч. посібник*. Л.: ПАІС, 2007. 110 с.
2. Мельник М. І. *Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія*. К.: Юридична думка, 2004. 400 с.
3. Невмержицький Є. В. *Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія*. К.: КНТ, 2008. 364 с.
4. Прохоренко О. Я. *Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми): монографія*. К.: Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2005. 166 с.
5. Савчук О. П., Бабич В. Л., Бабич В. А. *Корупція: багатоаспектність явища: навч. посібник*. Ірпінь: НУ ДПС України, 2009. 68 с.
6. Чабан Н. А. *Протидія корупції в судовій системі // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 2. С. 443–445.*
7. Опак К. М. *До питання протидії корупції в судовій системі України // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 3 (спец. вип.). С. 137–143.*
8. Дмитрієв Ю. В. *Принципи виникнення корупційних ризиків у системі державного управління // Інвестиції: практика та досвід. 2006. № 4. С. 92–95.*
9. Соловійов В. М., Розвадовський Б. Л. *Запобігання та протидія корупційним правопорушенням у судовій системі України // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2010. Вип. 23. С. 123–132.*
10. *Про запобігання корупції: Закон України від 11.10.2014 р. № 1700-VII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.*
11. *Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.*
12. *Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.*
13. Демедюк Т. *Проблеми протидії корупції в судах // Вісник Академії управління МВС. 2009. № 2. С. 112–122.*
14. Бенедисюк О. *Подолання корупції в судовій системі (10 жовтня 2014 р.). URL: <http://ratadmin.gov.ua/upravlinnia-iustytisii-informiie/item/2408-podolannya-korupcii-v-sudoviy-systemi> (дата звернення: 10.05.2020 р.).*
15. *Корупційні ризики в кримінальному процесі та судовій системі / М. В. Буроменський та ін.; Ін-т приклад. гуманіст. дослідж., МАКонсалтинг. К.: Москаленко О. М. ФОП, 2009. 220 с.*
16. *Коррупция: природа, проявления, противодействие: моногр. / отв. ред. Т. Я. Хабриева. М.: Юриспруденция, 2012. 688 с.*
17. *Марцинкевич А. М. Збірник рішень про притягнення суддів до відповідальності / А. М. Марцинкевич, Н. Г. Шукліна, О. В. Шамрай, О. П. Іценко, М. М. Самофал; за заг. ред. проф. В. Т. Маляренка. К., 2012. 230 с.*
18. *Основи законодавства про корупційну політику: модел. закон, прийнятий на XXII пленар. засід. Міжпарламент. Асамблеї держав – учасниць СНД: постанова від 15 листоп. 2003 р. / Межпарламент. Ассамблея государствучастников СНГ // Информационный бюллетень. 2004. № 33. С. 235–260.*
19. *Skrynkovskyy, R., Kataiev, A., Zaiats, O., Andrushchenko, H., Popova, N. Competitiveness of the company on the market: Analytical method of assessment and the phenomenon of the impact of corruption in Ukraine. Journal of Optimization in Industrial Engineering. 2021. 14(1). P. 103–110.*